

VĒSTURES AVOTI

Eduards Bīriņš,

bij. Latvijas Republikas ģenerālkonsuls Londonā

MANAS ATMIŅAS

*(Turpinājums. Sākumu sk. žurnāla 2006. g. 3. nr., 2007. g. 2. nr.,
2008. g. 2., 4. nr., 2009. g. 2. nr., 2010. g. 1., 2. nr.)*

TREŠĀ DAĻA

1908. gads

Šīs manas atmiņas veltītas manai dārgajai sieviņai Lidijai.
Rīgā 1935. gadā [paraksts]

1906. gada oktobra sākumā Rembates stacijā arestēja dzelzceļa sargu Krēgeri kopā ar viņa sievu un meitu Amāliju. Viņus visus apvainoja par piederību pie Latvijas sociāldemokrātijas. Krēgeris un viņa sieva bija vecīši no 60 līdz 70 gadiem. Viņu meitai Amālijai 23 gadi. Amālija Krēgere ilgāku laiku slimojusi ar kādu grūtu slimību un tikko atbraukusi no Pēterburgas, kur ilgāku laiku pavadījusi kādā klīnikā. Viņa bija kroplīte, bez deguna. Krēgerus atveda Lielvārdes soda ekspedīcijā un nodeva Prinča un Joņina rīcībā. Šeit vispirms sita un spīdzināja vecos Krēgerus līdz nesamaņai. Kad tēvu ar māti dragūni pēra un Joņins visādi apsmēja, tad Amālijai vajadzēja stāvēt turpat klāt, tāpat atkal, kad Amāliju mocīja, tēvam ar māti vajadzēja skatīties un noklausīties nelaimīgās drausmīgās vaimanas. Tas bija Joņina jaunais paņēmiens. Arī mani reiz iesauca moku kambarī, kad tur atradās Amālija Krēgere. Manā klātbūtnē Joņins ar Princi viņu nekaunīgi lamāja [...] lika dragūniem viņu pērt ar nagaikām. Pēc katra nagaikas cirtiena no viņas miesām plūda asinis. Es nevarēju tik šausmīgu skatu paciest un gribēju pa durvīm izbēgt, bet dragūni mani notvēra un nežēlīgi piekāva. It kā ārprāts mani pārņēma – un sāku kliegt līdz nabaga nelaimīgajai kroplītei, kuru šie cara augstākie ierēdņi – bendes tik nežēlīgi spīdzināja. Pēc tam mani aizveda projām pie citiem arestētiem. Pēc divu nedēļu ilgas mocīšanas Amāliju Krēgeri līdz ar tēvu un māti aizveda uz Rīgas

Centrālo cietumu un ievietoja cietuma slimnīcā. Lielvārdē viņa tā bija samocīta, ka dragūni nešus viņu iznesa un ielika zemnieku vāgos. Viņai bija galīgi saplosītas miesas no kauliem uz muguras un kājām. Jau vairāk kā divi gadi viņa atrodas Centrālā cietuma slimnīcā un bez citu palīdzības nav spējīga ne staigāt, ne pakustēt. Viņas lieta netiek izmeklēta, ne tiesai nodota.

Lielvārdes soda ekspedīcijā kādu dienu atveda mazu meitiņu. Dragūni viņu bija ielenkuši no visām pusēm. Mazais skuķītis, neko ļaunu neapzinādami, soļoja uz savu Golgātu. Mazā bija Rembates pagasta nabagu mājā dzīvojošās ubadzes Annas Purenas 8 gadus vecā [maz]meitiņa Anniņa. Viņu apvainoja par to, ka viņas tēvs esot politiskais meža brālis un ka mazā Anniņa esot piegādājusi viņam ēdienu mežā. Joņins lika dragūniem mazo meitiņu pērt ar nagaikām. Kad atskanēja mazās 8 gadus vecās Anniņas vaimanas, tad mēs vecie, mokās norūdītie revolucionāri asaras vairs nevarējām valdīt. Gribējās atriebties šiem nezvēriem ar cilvēku sejām. Pēc tam arestēja viņas māti, tēvamāti un tēvatēvu. Visi vecīši no 50 līdz 80 gadiem. Kad viņi visi ieradās Lielvārdē, tad vīriešus ievietoja pie mums. Visus viņus nežēlīgi sita un pēc tam atkal atsvabināja, jo tā kā tā Anniņas tēvu revolucionāru, kurš bēguļoja pa mežu, neizdevās noķert.¹

Tanī laikā, kad es biju Lielvārdes soda ekspedīcijā, pēc vecuma tur pa lielākai daļai bija arestētie no 8 līdz 17 gadus veci un no 50 līdz 80 gadiem, bet no 20 līdz 30 gadus veci mazāk, jo šāda vecuma revolucionāri bija aktīvāki un viss vairums vai jau bija arestēti, nošauti vai aizbēguši. Joņins ar Princi savu atriebības kāri izdarīja pie viņu piederīgiem.

Līdzīgi šeit aprakstītiem faktiem man zināmi daudzi, kurus pats piedzīvoju un kuriem biju spiests būt par aculiecinieku, atrazdamies gandrīz četras nedēļas Lielvārdes soda ekspedīcijā.

Lielvārdē dragūni ar zābaku šporēm man iesita abās kājās lielus robus un mugurā caurumus ar nagaikām. Ievainojumus nepārsēja. Zābaki pietecēja ar asinīm. Drēbes un veļa bija pilnas ar sakaltušām asinīm un utīm.

25. oktobri 1906. gadā mani no Lielvārdes divu dragūnu pavadībā aizveda pa dzelzceļu uz Ogri, kur dzīvoja Rīgas aprinča priekšnieka jaunākais palīgs Joņins un 20 stražņiki. Kājām vajadzēja iet līdz Rembates stacijai. Kad pa lauku ceļu bijām kādu kilometru no Lielvārdes, piepeši viens no maniem pavadoniem – dragūniem uzkliedza man:

“Stāvi! Ko mēs ar viņu vazāsimies, atstāsim viņu šeit.”

To sacīdams, viņš noņēma šauteni no pleca un gatavojās turpat ceļmalā mani nošaut. Otrais dragūns, apakšvirsnieks, ātri nostājās man priekšā un sacīja:

“Lai paliek, nešauj.”

Es biju glābts no drošas nāves, par kuru, ja daudz, avīzēs būtu atzīmēts, ka bēgot atkal nošauts kāds revolucionārs.

Ogrē mani sagaidīja Rīgas žandarmērijas apakšpalkavnieks Boikovs. Ienācis pie manis ieslodzīto kamerā, viņš sāka uz mani kliegt, lai es atzīstoties, it kā būtu pie Hemeļa un Ko Rīgā drukājis latviešu sociāldemokrātu avīzi “Strādnieks”. Atbildēju, ka neko nezinu, tad viņš draudēja mani pakārt. Kad Boikovs aizbrauca uz Rīgu, Joņins lika strażņikiem mani piekaut par to, ka neesot atzinies.

Bez manis Ogrē Joņins briesmīgi sita 1906. gada oktobra mēneša beigās arestēto Jēkabu Zarenko-Zariņu, sauktu Ješka. Līdz ar viņu arestēja tā 70 gadus veco tēvu un 60 gadus veco māti, kā arī 12 gadus veco brāli. Visus viņus sita ar no drātīm pītām nagaikām un gumijas sitamiem. Ješkas tēvam Joņins izplūca visu bārdu, māti spārdīja ar kājām, bet 12 gadus veco zēnu piesēja pie krēsla un sita ar gumijas un no drātīm pītiem sitamiem. Ješku ar zirgu sakām savilka kamolā un tad sita ar svina bumbu, sadauzītās miesas aplēja ar benzīnu un pielaida uguni. Lūpas un mēli Ješkam Joņins dedzināja ar papirosiem. Ješku apvainoja par piederību pie Latvijas sociāldemokrātijas kaujas organizācijas un par piedalīšanos konfiskācijā par labu partijas kasei. Par vainīgu viņš sevi neatzina un tika nodots Tīnūžu soda ekspedīcijas lauka kara tiesai, un 1906. gada novembra mēneša sākumā viņu nošāva turpat Tīnūžos. Ješkam visa miesa bija apdedzināta un sadauzīta, ka izskatījās kā jēlas gaļas gabals. Šis bija viens no visšausmīgāk samocītiem cilvēkiem, kādu esmu redzējis Baltijas moku kambaros. Līdz viņa aizvešanai uz Tīnūžiem visu laiku biju kopā ar viņu vienā kamerā.²

Ogrē visbriesmīgākie, visnežēlīgākie cilvēku spīdzinātāji bija Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākais palīgs Joņins, šis izvirtulis ar bakurētaino seju, un viņa palīgi – uradņiks Lapainis, strażņiki Kišķis un Aleksanders, kā arī bijušais skolotājs – Joņina rakstvedis Leimanis.

Daudz, daudz ir to upuru, kurus Ogrē sakropļoja un nošāva, bet šoreiz pietiks jau ar minētiem, gribu tikai pieminēt vēl vienu Ogrē, kur pats biju aculiecinieks.

1906. gada oktobra mēnesī no Rīgas uz Ogri atveda kādu Jāni Bērziņu. Otrā dienā no Rīgas pie viņa ieradās māsa, jauna, glīta meitene, un lūdza Joņinu, lai atvēl satikšanos ar brāli. Pēc satikšanās Bērziņa māsu nelaida vairs projām. Joņins viņu paturēja Ogrē pa nakti. Ap pusnakti mēs dzirdējām sievietes izmisuma pilnus kļiedzienus, bet drīz tie apklusā. Kāds strażņiks pienāca pie mūsu durvīm un pasacīja, ka Joņins licis Bērziņa māsu sasiet, tad pats pirmais ņēmis viņu izvarot, pēc viņa uradņiks Lapainis un tad liela daļa no strażņikiem pēc kārtas, neraugoties uz to, ka Bērziņa māsa jau bija zaudējusi samaņu. Strażņiks nospļāvās un sacīja: “Cūkas!”

Jānis Bērziņš sāka plēst sev matus un kliegt kā ārprātīgs. Sacēlām ellišķīgu troksni. Mūsu kamerā iebruka piedzēruši stražņiki ar Joņinu un Lapaini priekšgalā un nežēlīgi mūs visus piekāva.

Kad otrā rītā ieraudzīju Bērziņa māsu, viņa izskatījās tā, ka grūti bija viņu pazīt. Viņa raudāja. Kā aculiecinieces tam, ka Joņins pirmais izvaroja Bērziņa māsu, bija Anna Purena un vēl pāris arestētās sievietes, kuras atradās tanī pašā istabā, kur viņu ar varu izģērba kailu un sasēja. Kas ar viņu pēc tam notika, nezinu, jo mani aizveda uz Rīgu.

Ogrē pavisam mani saturēja un spīdzināja gandrīz trīs nedēļas. 1906. gada 8. novembrī mani aizveda uz Rīgas Centrālo cietumu, kur tūliņ mani ievietoja cietuma slimnīcā. Šeit mani pārģērba cietuma slimnieku drēbēs un ievietoja pagrabā ļoti mazā un tumšā kamerā.

No 4. septembra līdz 8. novembrim 1906. gadā, kura laikā mani bieži sita un vadāja no vienas moku vietas uz otru, cietuma slimnīcā dabūju pirmoreiz siltu ēdienu un gultā gulēt. Biju tik slim, ka bez citu piepalīdzības nevarēju piecelties. Šeit arī pirmoreiz man iztīrija un pārsēja ievainojumus un atbrīvojās no utīm, kuru varā visu laiku atrados. Manas jēlās miesas viscaur nosmērēja ar jodu, jutos neizsakāmi labi.

1906. gada 16. novembrī cietuma slimnīcā ieradās Rīgas žandarmērijas apakšpalkavnieks Boikovs un mani atkal nopratināja. Kad žēlojos, ka esmu briesmīgi sadauzīts un slim, tad Boikovs tikai pasmējās un sacīja, ka mani vajadzējis nošaut, un viņš brīnījās, kāpēc esmu sūtīts atpakaļ uz Rīgu.

Mani apvainoja par latviešu sociāldemokrātu nelegālās literatūras izdevēju un par savienības Centrālās komitejas locekli. Atbildēju, lai liek mani mierā, ka nekā nezinu.

Cietuma slimnīcā tanī pašā laikā, kad es tur atrados, bija atvesta Rembates stacijā arestētā Amālija Krēgere, par kuras spīdzināšanu Lielvārdes soda ekspedīcijā jau agrāk minēju. Viņu slimnīcā turēja atsevišķi no citiem slimniekiem sieviešu nodaļā, bet tanī pašā ēkā, kur es atrados. Kad kāds viņas radnieks Juris Krūkle sāka interesēties par Amālijas Krēgeres lietu, tad drīz vien viņu pašu arestēja un ievietoja cietumā.³ Baltijas inkvizitori grib cietumu mūros noslēpt savus upurus. Amālijas Krēgeres lieta netiek izmeklēta, ne tiesai nodota. Bet nāks laiks – un cietumu mūri grūs, un visa pasaule redzēs un dzirdēs Baltijas briesmoņu riebīgos šausmu darbus.

Cietuma slimnīcā ēdiens ļoti slikts un ar slimajiem apietas rupji, sevišķi brutāls bija cietuma slimnīcas priekšnieks Ballerštads, viņš pat nekautrējās slimniekus grūstīt un sist. Cietuma slimnīcā sabiju gandrīz četrus mēnešus. No turienes mani pārveda uz Rīgas Centrālā cietuma politisko korpusu un ievietoja kopkamerā nr. 12. Kameras

bija ļoti pārpildītas, gaiss slikts un ēdiens nebaudāms. Pa naktīm un agri no rītiem caur manas kameras logu varēja redzēt, ka tuvējos smilšu kalniņos nošāva uz nāvi notiesātos politiskos, kurus bija notiesājusi Rīgas pagaidu kara tiesa. Dažas reizes notiesātie, iedami uz nāves soda izpildīšanas vietu, dziedāja revolucionāras dziesmas. Tā, piemēram, Vidzemes revolūcijas prāvā 17 uz nāvi notiesātie. Starp viņiem sevišķi minams Skrīveru stacijas priekšnieka palīgs Piegazs, kurš, vēl pie staba piesiets, turēja runu uz kareivjiem.⁴ Baltijas revolucionāri prata ne vien varonīgi cīnīties, bet arī ciest un mirt.

Centrālā cietumā bieži piekāva politiskos, kā, piemēram, Rasmuku izvilka no kameras ar varu, sita, sasēja un iemeta tumšajā karcerī.⁵ Tāpat Stišinski⁶ un Kuleško⁷. Reiz mūs apmeklēja Pēterburgas galvenās cietumu pārvaldes priekšnieks Maksimovskis. Kad mēs želojāmies, ka uz ieslodzītiem šauj caur logiem, tad viņš smaidot atbildēja, ka pats esot tādu pavēli izdevis šaut uz katru, kas parādoties pie loga. Tā tanī kamerā, kurā es biju, caur logu ar šāvieni galvā ievainoja Žani Veselovski.⁸ Nepagāja neviena diena, kad neizdeva jaunas instrukcijas, kuras politiskajiem ieslodzītajiem atnesa jaunas ciešanas.

1907. gada marta mēnesī Rīgas Centrālā cietuma priekšnieks apakšpalkavnieks Ernsts sarīkoja politisko ieslodzīto slaktiņu.⁹ Ernsts cietuma koridorā nostādīja politiskos ar sejām pret sienu un pats šāva viņiem mugurās. Deviņi politiskie uz vietas saļīma nedzīvi, un daudzus no ievainojumiem un sitieniem sakropļoja. Tos, kuri no ievainojumiem nenomira, Baltijas ģenerālgubernators Mellers-Zakomeļskis nodeva Rīgas pagaidu kara tiesai it kā par nekārtībām un dumpi cietumā. Septiņus notiesāja uz nāvi – un spriedumu izpildīja. Ievainotie atradās cietuma slimnīcā, kad arī es tur biju. Uz nāves soda izpildīšanas vietu viņus aiznesa uz nestuvēm, jo kā smagi ievainoti viņi nespēja iet paši. Kad viņus nesa no viņu kamerām ārā, mēs pārējie ieslodzītie cietuma slimnīcā dzirdējām, kā uz nāvi notiesātie ievainotie un slimie ceļā uz savu Golgātu dziedāja revolucionāras dziesmas, tā protestējami pret tām varmācībām, kādas ik dienas Baltijā strādāja ģenerālgubernators Mellers-Zakomeļskis un kompānija.¹⁰

Vēl 1907. gada novembrī turpinājās politisko arestēto spīdzināšanas Baltijas moku kambaros. Tā Jurjevā arestētos latviešus atveda uz Rīgas slepenpoliciju un visus šausmīgi spīdzināja. Divus brāļus Cīruļus tik briesmīgi sadauzīja Rīgas slepenpolicija, ka tiem pēc tam ilgāku laiku vajadzēja pavadīt cietuma slimnīcā. Greguss, Mihejevs un spiegs Dāvis piesējuši Cīruļus pie beņķa, situši ar drāts un gumijas sitamiem, spārdījuši kājām, laiduši elektrisko strāvu miesās, uzsprādzējuši uz galvām dzelzs maskas un tad situši pa tām, mutē ielikuši dzelzis un tad dauzījuši zobus, tā saspieduši dzimuma orgānus, ka

pēc tam viņi abi mīza asinis. Brāļus Cīruļus apvainoja par piederību pie Latvijas sociāldemokrātijas. Viņus spīdzināja 10 nakts no vietas.¹¹ Cīruļus un citus Jurjevā arestētos politiskos Rīgas slepenpolicijā nāca aplūkot Baltijas ģenerālgubernators Mellers-Zakomeļskis. Starp citiem tanī laikā slepenpolicijā atradās kāds Kurzemes zemnieks, kurš, pamatojoties vienīgi uz aizdomu pamata par uzbrukuma mēģinājumu dzelzceļa vilcienam, bija nodots Jelgavas kara tiesai un notiesāts uz 20 gadiem katrogā. Kad Mellers-Zakomeļskis Gregusa pavadībā ienācis slepenpolicijā ieslodzīto politisko kamerā, minētais zemnieks griezies pie Mellera-Zakomeļska ar sūdzību, ka Greguss viņu patvarīgi no katrogas cietuma pārvedis uz slepenpoliciju un viņu spīdzina, ka arī Jelgavas kara tiesa viņu pilnīgi nevainīgu notiesājusi katrogā. Tad Mellers-Zakomeļskis atbildējis:

“Kad tevi sit, tas nekas. Vajaga atzīties. Es jau to zinu, ka tevi tikai uz aizdomu pamata notiesāja katrogā, jo, ja tu būtu vainīgs, tad mēs jau sen tevi būtu pakāruši.”

Pēc tam Mellers-Zakomeļskis griezies pie Cīruļa un izsmejoši sacījis:

“Un cik tu cilvēkus nokāvi? Arī tevi mēs pakārsim.”

Ar brāļiem Cīruļiem Rīgas Centrālā cietumā atrados vienā kamerā un pats redzēju viņu drausmīgi sadauzītās miesas.

1907. gada decembrī arestēja vācu avīzes “Rigasche Rundschau” līdzstrādnieku Laivenieku par to, ka minētā avīzē bija ievietojis kādu Gregusam nepatīkamu rakstu. Laivenieks aresta telpās mēģināja pats nosisties, skrienot ar pieri pret mūra sienu. Vēlāk viņu pārveda uz Centrālo cietumu.¹²

Tāpat tika nopērts Šveices pavalstnieks žurnālists Fridrihs Plattens. Kad viņš atsaucās uz Šveices konsulu, tad Greguss smiedamies atbildējis, ka arī to, ja gribot, viņš varot likt nopērt un pat nošaut.¹³

Kā no šiem faktiem, kurus esmu piedzīvojis, kā arī no daudziem citiem, kurus šeit neminu, ir redzams, ka, lai gan pats Mellers-Zakomeļskis apgalvo, ka miesas sods Baltijā atcelts, tomēr politiskos arestētos joprojām spīdzina un sit uz to visbriesmīgāko kā jebkad. Un tā tas turpinās bez jēgas un bez kaut kādas robežas.

1908. gada janvārī no Rīgas Centrālā cietuma aizveda uz slepenpoliciju Robertu Knīsi. Greguss licis viņu piesiet pie tā no spiegiem iesauktā “sociāldemokrātu beņķa”, savilcis ar striķiem rokas un kājas un tad spārdījis viņu, dedzinājis miesas, spaidījis dzimuma orgānus un sitis. Robertu Knīsi apvainoja par piederību pie Latvijas sociāldemokrātijas un spīdzināja 6 nakts no vietas. Viņš neatzinās, bet viņa veselību galīgi sabojāja.¹⁴

1908. gada februārī Rīgas Centrālā cietuma tuvumā izpildīja nāves sodu Pidriksonam. Līdz tam laikam, kad viņu notiesāja uz nāvi,

biju ar viņu cietuma vienā koridorā, blakus kamerā. Kad Pidriksonu no rīta agri izveda nošaut, mēs caur logu redzējām, kā viņu pieveda pie jau izraktās bedres, piesēja pie staba, no muguras puses uzmauca maisu galvā un virsnieks komandēja šaut. Pidriksons stipri kļiedza, bet, ko, to nebija iespējams sadzirdēt. Pēc pirmās zalves Pidriksons vēl stāvēja un kļiedza, bet tad saļima. Piegāja virsnieks un iešāva liķim lodi galvā. Cietuma uzraugi ievilka liķi bedrē un apraka.¹⁵

Manis minētās mocību vietas un inkvizitori ir tikai tie, kur man pašam bija tā nelaime būt un viņu asinskārībai par upuri krist. Bez tām ir Baltijā vēl daudz citu vietu un Mellerā-Zakomeļska rokaspuišu, kuri nodarbojās ar politisko arestēto spīdzināšanām, tā, piemēram, minēšu Kurzemē Durbi, Kuldīgu, Grobiņu, kur spīdzināja un nošāva Latviešu sociāldemokrātu savienības biedru Ernestu Rolovu 1907. gadā, Priekuli, Liepāju, Ventspili un daudzas citas vietas. Vidzemē Koknese, Stukmaņi, Ropaži, Cesvaine, Lielā muiža un citas. Spīdzināšanas Baltijā ik dienas turpinājās. Mocekļu skaits ir pārāk liels, lai tos visus varētu uzskaitīt. Un, kā no pievestiem faktiem redzams, spīdzināšanas visos Baltijas moku kambaros notika ne vien ar ģenerālgubernatora Mellerā-Zakomeļska ziņu, bet pat uz viņa rīkojuma pamata, kā, piemēram, manā un brāļu Cīruļu gadījumos.

Man izdevās no nāves glābties, pateicoties manas mātes un dažu citu labu cilvēku gādībai un tam apstāklim, ka neatzinu sevi par vainīgu visos tanīs noziegumos, kuros Baltijas bendes mani apvainoja. 1908. gada 1. aprīlī uz Rīgas pagaidu kara tiesas prokurora pavēli mani pret 500 rubļu drošības naudu atsvabināja no Rīgas Centrālā cietuma. Tūliņ aizgāju pie Dr. med. Beldau Rīgā un liku sevi izmeklēt. Ārsts atzina, ka no sitieniem un spīdzināšanām vēl neesmu izvesēlojies. Viņš konstatēja ievainojumu rētas un sitienu sekas. –

Tā nobeidzās mans raksts liberālā angļu avīzē “Daily News” 1908. gada augustā. Tā bija mana interpelācija pie angļu tautas par spīdzināšanām Baltijas cietumos. Tā bija mana atbilde uz Rīgas pagaidu kara tiesas spriedumu savienībnieku lietā. Un mana raksta iespāids saviņņoja visu angļu liberālo sabiedrību un bija tik liels, ka nodibinājās no Anglijas parlamenta deputātiem krievu lietu komisija (The English Parliamentary Vigilance Committee for Russian Affairs), kura nodarbojās ar Krievijas lietām, to starpā arī manu. Šai komisijai uzdevu 29 lieciniekus, kuri varēja apliecināt visus no manis pievestos notikumus. No manis uzdotie liecinieki bija sekoši – Jelgavā: Žanis Andreiko, Juris Skolnieks, Jānis Sāļputra, Anna Sāļputra, Vilhelms Bīriņš, Natālija Bīriņa; Rīgā: Emilija Pilsētnieka, Alfreds Grosmanis, Kārlis Deķis, Eduards Dumpis, Eduards Puks, Alfreds Bīriņš, Ādolfs Bīriņš; Lielvārdē: Jānis Dālders, Mārtiņš Niedra, Jānis Bērziņš, Jānis Brigis, [...] Jānis Lapiņš; Ogrē: Jēkabs Zariņš, Jānis

Bērziņš, Anna Purenā; Rīgas cietuma slimnīcā: Vilhelms Siliņš, Hiršs Raiks, Jānis Briģis, Ernests Runcis–Arnis.

Nekad un nekas angļu laikrakstos Krievijas oficiālās jeb neoficiālās iestādes jeb personas neatbildēja uz manu rakstu par spīdzināšanām Baltijas cietumos. Viņi klusēja. Viņi bija pie kauna staba pienagloti.

Kas notika vēlākos revolūcijas gados ar politisko spīdzinātājiem? Gregusu un Mihejevu pārcēla augstākā policijas dienestā uz Maskavu, kur vēlāk lielinieki viņus abus pakāra. Centrālā cietuma priekšnieku apakšpalkavnieku Ernstu lielinieki arestēja un uz nāvi notiesāja Ļeņingradā. Joņins bija iecelts par cietuma priekšnieka palīgu Viļņā, kur viņam izpildīja nāves sodu pakarot. Bet viens no galvenajiem spīdzinātājiem latviešiem – Dāvis nopirka lauku mājas “Mušas” Kroņa Vircavas pagastā pie Jelgavas, kur apmetās uz dzīvi un dažus gadus atpakaļ mira. Tā liktenis lēma par tā laika varmākām, kuru rokas bija aplipušas ar latviešu strādnieku un zemnieku asinīm un kurus tik daudzi mocekļi bija nolādējuši.

(Turpinājums sekos)

PIEZĪMES

- ¹ Jānis Purenis ir dzimis Lēdmanes pagastā 1878. gadā, LSDSP biedrs, revolucionāro notikumu dalībnieks Rembates, Skrīveru, Madlienas un Kokneses apkārtne. Apsūdzēts par to, ka 1905. gada 2. decembrī kopā ar Jāni Leilandu, Mārtiņu Pētersonu un Voldemāru Šimani Ķeipenes pagastnamā arestējuši vietējo uradņiku, aizveduši nomaļā vietā un nošāvuši. 1907. gada 20. septembrī pagaidu karatiesa Rīgā V. Šimanim piesprieda nāves sodu pakarot; J. Leilandam un M. Pētersonam nāves sodu nomainīja ar 20 gadiem katrogā. J. Purenis tika turēts aizdomās arī par Lielvārdes mācītāja Cimmermaņa nogalināšanu 1906. gada vasarā. J. Purenis darbojās J. Liepiņa (Steņkas) mežabrāļu grupā. Iespējams, ka apcietināšanas iemesls bija mežabrāļu uzbrukums Krapes pagasta Rūcēju mājām 1906. gadā naktī uz 5. un otrreiz uz 7. augustu. Māju saimniecei Annai Leitei tika pavēlēts trīs dienu laikā sameklēt 250 rubļu, draudot nodedzināt māju. Ar nagaikām piekauts, ar grūtībām izvairījies no nogalināšanas māju kalps Mārtiņš Zālītis. Viens no uzbrucējiem ticis atpazīts kā Jānis Purenis. Laikrakstā “Rīgas Avīze” 1907. gada 17. februārī vēstīts, ka J. Purenis piedalījies ne mazāk kā 20 uzbrukumos, aizbēdzis uz Ameriku, atstādams sievu ar četriem maziem bērniem, bet aizvedis sev līdzī kāda cita šejieniēša sievu. Savukārt laikrakstā “Latvija” 1910. gada 14. oktobrī minēts, ka J. Purenis aizbēdzis uz Ameriku 1906. gada rudenī ar kādu Annu Stepiņu. “Latvijas revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmatas” 1. sējuma 3. daļā atzīmēts, ka J. Purenis uz ASV emigrējis 1907. gada sākumā, 1908. gadā ticis Ņujorkā arestēts, lai izdotu Krievijai, bet sabiedrības protestu dēļ tas nav izdarīts. Par viņa tālāko likteni ziņu trūkst.

- 2 Jēkabs Zariņš (Zarenko) (1880–1906) bijis galdnieks Ropažu pagastā. Viens no aktīvākajiem revolucionāro notikumu dalībniekiem pagastā. Ienākot soda ekspedīcijai, vairākus mēnešus bijis mežabrālis, tad dzīvojis Ņengaragā un Katlakalnā pie paziņām. 1906. gada oktobra beigās vai novembra sākumā apcietināts un aizvests uz Tinūžu muižu, kur mocīts. Pēc lauka karatiesa lēmuma 1906. gada 16. decembrī nošauts.
- 3 1906. gada 2. oktobrī Rembates dzelzceļa stacijā tika izkratīta Matilde Krēgere. Pie viņas atrada nelegālo literatūru, kvītis par LSDSP biedru naudas nomaksu Lielvārdes pagastā u.c. dokumentus. Pēc rokraksta ekspertīzes par viena dokumenta autoru atzīts Krēgeres paziņa Juris Krauklis. Pēterburgas Tiesu palāta 1909. gada 10. septembrī viņus abus pierādījumu trūkuma dēļ attaisnoja.
- 4 Pagaidu karatiesa Rīgā 1907. gadā laikā no 17. augusta līdz 5. septembrim iztiesāja vienu no lielākajām prāvām par bruņoto sacelšanos Rīgas apriņķī. Tiesa piesprieda nāves sodu pakārot Jānim Kroderam, Pēterim Maltam, Kārlim un Vilim Bramaņiem, Artūram Piegāzam, Andrejam Zābakam, Paulam Gerdelim, Žanim Silkalnam, Augustam Dāderam, Andrejam Dāboliņam, Jānim Ozoliņam, Andrejam Tomsonam, Jēkabam Šņoriņam, Kārlim Mežapuķem, Žanim Veselovskim, Andrejam Pētersonomam, Jānim Dubinskim, Kārlim Niedrem, Ādamam Biteniekam, Kārlim Lablaikam, Pēterim Borovskim, Albertam Puriņam, Andrejam Dūmam, Jānim Liepam, Pēterim Bariņam, Jānim Āboliņam. Tā kā J. Āboliņš nozieguma izdarīšanas brīdī nebija sasniedzis 21 gada vecumu, viņam nāves sodu nomainīja ar beztermiņa katorgu. Tiesa vēl P. Bariņam, A. Dūmam un J. Liepam nāves sodu nomainīja ar mūža katorgu, A. Puriņam – ar 4 gadiem katorgā. Baltijas ģenerālgubernators barons Mellers-Zakomeļskis 1907. gada 9. septembrī J. Kroderam, P. Maltam, P. Gerdelim, A. Zābakam, K. Lablaikam, K. Niedrem, J. Ozoliņam, A. Pētersonomam, J. Šņoriņam, K. Mežapuķem, Ž. Silkalnam, Ž. Veselovskim nāves sodu nomainīja ar mūža katorgu. Pārējiem – Ā. Biteniekam, P. Borovskim, K. Bramanim, V. Bramanim, A. Dāboliņam, A. Dāderam, J. Dubinskim, A. Piegāzam, A. Tomsonam nāves sodu pakārot nomainīja ar nošaušanu. Nāves sods šiem deviņiem revolucionāriem tika izpildīts 11. septembra rītā.
- 5 Iespējams, ka Biriņa minētais ieslodzītais Rasmuks ir 25 gadus vecais Osips Rasmuks, kurš tika apsūdzēts par piedalīšanos Krievu-Baltijas vagonu fabrikas direktora Kricka nogalināšanā 1905. gada 4. oktobrī. Pēterburgas Tiesu palāta 1908. gada 25. maijā spriedumā šajā lietā viņu attaisnoja.
- 6 Par piedalīšanos Krievu-Baltijas vagonu fabrikas direktora Kricka nogalināšanā 1905. gada 4. oktobrī tika apsūdzēts arī 33 gadus vecais Leons Stičinskis. Pēterburgas Tiesu palāta 1908. gada 25. maijā viņam piesprieda 8 gadus katorgā.
- 7 Centrālcietumā 1906. un 1907. gadā vairākkārt atradās Vladislavs Kuļešo, KSDSP Rīgas organizācijas biedrs. Pierādījumu trūkuma dēļ viņš vairākās politiskajās prāvās tika attaisnots. 1907. gada 5. novembrī Rīgā, Dinaburgas ielā 43–7, V. Kuļešo dzīvoklī policija ieradās laikā, kad tur notika Rīgas organizācijas konference. Kaut gan pats Kuļešo mājās nebija, tomēr pagaidu karatiesa 1908. gada 26. novembrī viņam piesprieda izsūtījumu.

- ⁸ Lielzalves pagasta zemnieks Žanis Veselovskis dzimis 1884. gadā, par piedalīšanos sadursmē pie Lielvārdes kroga, kur tika apšaudīta dragūnu vienība un sagūstīti muižnieki, viņu kopā ar citiem notiesāja beztermiņa katorgā. 1907. gada 9. aprīlī Ž. Veselovski smagi ievainoja galvā cietumsargs, ievērojot, ka viņš ir piegājis pie loga un kādam māj ar baltu lakatiņu. Ž. Veselovskis sodu izcieta un vēlāk strādāja Padomju Krievijā. Miris 1930. gadā.
- ⁹ 1907. gada 31. augustā Centrālcietumā notika neveiksmīgs ieslodzīto bēgšanas mēģinājums. Cietums bija pārpildīts, tāpēc vīriešu izmeklēšanas cietuma daļu uz laiku pārvietoja sieviešu korpusā, ieslodzītos ievietoja arī puspagraba telpās, kas bija domātas saimnieciskajām vajadzībām, no turienes iespēja bēgt likās reālāka nekā citur. Ieslodzītajiem izdevās savā plānā iesaistīt apsardzes zaldātu grupu. Tomēr plāna realizācijas dienā sardzē atradās pavisam citi zaldāti, ieslodzītajiem gan izdevās iegūt ieročus, bet spēku samērs bija nevienlīdzīgs. Sadursmē gāja bojā Aleksandrs Blaus, Teodors Bokšbergs, Ernests Linķis, Fricis Mūrmanis, Voldemārs Žmoģe, Pauls Repulis, Ķiršs Jānis. Lielvārdes bruņotās sacelšanās dalībnieks Mārtiņš Lablaiks tika smagi ievainots un mira tajā pašā dienā. Atmiņas liecina, ka tiešā tēmējumā uz viņu šāvis cietuma priekšnieks Ernsts. Sadursmē ievainoja cietumniekus: Jāni Ābolu, Oskaru Uido, Kārli Hermani, Jāni Borisovu, Jāni Laķi, Kārli Birģeri, Jāni Kalniņu, Jāni Vazdiku, Andrievu Armanovu. No apsardzes vieglus ievainojumus guva trīs Malojaroslavļas pulka apakškareivji, apakškareivis Gerasimčuks tika nāvīgi ievainots ar durkli un pēc trijām dienām mira. Smagi ievainots tika cietumsargs Sokolovskis, viegli ievainots rokā bija cietuma priekšnieka palīgs Grošs. Presē sākumā parādījās ziņas, ka visus vainīgos sodīs lauka karatiesa, kas nozīmēja tūlītēju izrēķināšanu. Nav zināms, kādu iemeslu dēļ gubernas administrācija izlēma rīkoties citādi. 1907. gada 4. aprīlī sešos no rīta piederīgajiem apglabāšanai izdeva visu kritušo mirstīgās atliekas jau iezārkotas, viņus apglabāja smilšu kalnos blakus cietumam. Izmeklēšana tika nodota Rīgas apgabaltiesas svarīgu lietu izmeklētājam, cietuma priekšnieku Ernstu no Rīgas pārcēla. Pagaidu karatiesa notika 1907. gadā laikā no 15. līdz 21. maijam. Apsūdzētos tajā aizstāvēja advokāts Šablovskis no Rīgas, Folkenšteins no Pēterburgas, bijušais Kara juridiskās akadēmijas profesors Likušins. Uz nāvi pakarot notiesāja Jāni Kalniņu, Jāni Došķinu, Kristapu Borisovu, Jāni Dombrovski, Jāni Laķi, Augustu Talažu, Augustu Švehu, Kārli Birģeri. Uz mūžu katorgā notiesāja Jāni Ābolu, Jāni Borisovu, Jāni Lāci un kādu Āboliņu, 20 gadus katorgā piesprieda Oskaram Uido, Kārlim Hermanim, Jānim Eihenbergam un Ķipim. Attaisnoja Frici Mūrmani un Grigorjevu. Baltijas ģenerālgubernators Mellers-Zakomeļskis nevienu neapžēloja, tikai pakāršanu nomainīja ar nošaušanu, spriedums tika izpildīts 29. maijā agrā rītā.
- ¹⁰ Ģenerālleitnants Aleksandrs Mellers-Zakomeļskis (1844–1932) 1905. gadā tika nosūtīts kārtības uzturēšanai apgabalos gar Sibīrijas dzelzceļu, pēc tam bijis 5. armijas korpusa komandieris Varšavā. Par Baltijas pagaidu ģenerālgubernatoru iecelts 1906. gada oktobrī, nomainot Vasiliju Sologubu. Šajā amatā bijis līdz 1909. gadam.

- ¹¹ Pēc žandarmērijas ziņojuma policija 1907. gada aprīli Tērbatā apcietināja daudzus latviešu un igauņu kaujas organizācijas biedrus, viņus atveda uz Rīgu un nodeva Izmeklēšanas policijā pristavam Gregusam. Lietojot nežēlīgu spīdzināšanu, policijai izdevās iegūt ziņas par ievērojamu daudzumu nodarījumu, to skaitā par barona Budberga nogalināšanu Igaunijā. Citu starpā tika apcietināti Žanis un Fricis Cīruļi no Blīdenes pagasta. Par piedalīšanos uzbrukumā Elvas stacijai un Liepājas drāšu fabrikas ekspropriācijā Žanīm Cīrulim pagaidu karatiesa piesprieda nāves sodu, kuru izpildīja 1909. gada 3. februārī. Fricim Cīrulim spīdzināšanas rezultātā radās epilepsija, viņu izsūtīja uz Narimas trimdu. Padomju Krievijā no 1923. līdz 1925. gadam, kad gāja bojā kādā sadursmē, viņš bija Maskavas pilsētas un apgabala milicijas priekšnieks.
- ¹² Nikolajs Laivenieks atradās apcietinājumā no 1907. gada 31. jūlija līdz 4. augustam. Viņš strādāja par skolotāju Tukuma pilsētas skolā, tad pārcēlās uz Rīgu, strādāja par konduktoru pilsētas tramvaju sabiedrībā, bija avīzes “Pribaltijskij kraj”, “Düna Zeitung” līdzstrādnieks, publicējās arī citos preses izdevumos. Žandarmērijas uzmanības lokā viņš bija nonācis sakarā ar pasta un telegrāfa darbinieku, kā arī tramvajnieku streiku. 1907. gada jūlija vidū Greguss no aizturētā anarhista Jāņa Pelča ieguva ziņas, ka nogalinātā Rūdolfa Dēliņa vienības loceklis, ilgi meklētais Federatīvās komitejas kaujinieks Mērnies, kam Avotu ielā 2 bija konspiratīvais dzīvoklis, ir Nikolajs Laivenieks. Līdzīgu liecību bija sniedzis arī anarhists Alfonss Bekmanis. Laivenieka vajāšana sākās jau jūlija vidū, viņš tika pratināts, rakstīja paskaidrojumu policijai, kurā noliedza savu saistību ar sociāldemokrātiju, anarhistiem un kaujiniekiem, atzīmēja, ka viņa atpazīšana, parādot citām personām, notikusi pavirši un zem Gregusa spiediena. Greguss jutis pret viņu personisku nepatiku dažu publikāciju dēļ. Policija 4. augustā Laivenieku tomēr atbrīvoja, kā drošības līdzekli izvēloties policijas uzraudzību. Laivenieks, izmantojis izdevību, nekavējoties aizbēga. 1907. gada 4. septembrī Laivenieka fotogrāfiju parādīja nesen apcietinātajam Jēkabam Dubelšteīnam, un arī viņš apliecināja, ka tas ir Mērnies. Izmeklēšanas gaitā uzzinājis, ka parādītajā fotogrāfijā ir redzama konkrēta persona – Nikolajs Laivenieks, Dubelšteīns kategoriski noraidīja to, ka tas būtu Mērnies, atzīstot tikai neapšaubāmu fotogrāfisku līdzību. Īstenībā līdz ar to N. Laivenieka meklēšana arī tika pārtraukta, bet viņš dzīvoja emigrācijā Somijā, Zviedrijā un Dānijā, Latvijā atgriezās tikai pēc neatkarības iegūšanas, miris 1939. gadā.
- ¹³ Fricis Platens (1883–1942) – starptautiskās strādnieku kustības dalībnieks, Šveices pavalstnieks. Savā dzimtenē iepazinies ar daudziem latviešu revolucionārajiem emigrantiem, ieradās Rīgā, lai dotu reālu ieguldījumu revolucionārajā kustībā. F. Platenu apcietināja 1907. gada 16. maijā Rīgā Augusta Raņķa grāmatveikalā, kur bija konspiratīva partijas darbinieku satikšanās vieta. Viņu no cietuma izlaida kā ārvalsts pilsoni pret biedru sagādāto drošības naudu. 1908. gadā tika noorganizēta F. Platena bēgšana ar kuģi uz Hamburgu. No 1923. gada dzīvoja un strādāja Padomju Krievijā.
- ¹⁴ Roberts Knīsis (1885–1909) bija revolucionārās kustības dalībnieks no 1902. gada. 1906., 1907. gadā LSD Rīgas komitejas loceklis, LSDSP III, LSD

I kongresa dalībnieks. 1908. gadā tika notiesāts uz mūža nometināšanu Sibīrijā. Miris trimdā.

- ¹⁵ Pēteris Pidrihsons (1883–1908) bija Jaunpils (Zaubes) pagasta zemnieks, sociāldemokrātiskās kustības dalībnieks no 1903. gada. 1905. gadā aktīvi darbojies Jaunpilī, piedalījies arī kaujinieku operācijās. Ienākot soda ekspedīcijai, kļuvis par mežabrāli. 1906. gada 27. janvārī piedalījies uzbrukumā Jaunpils pagastnamam, kur nāvīgi ievainojis pagasta skrīveri Jāni Kalniņu, 1906. gada 9. augustā – kroņa dzērienu pārdotavai Nurmižu pagastā. 1906. gada 1. septembrī piedalījies uzbrukumā brāļu Bušu fabrikas kantorim, kur nošāvis tās īpašnieku fabrikantu Ādolfu Bušu, nolaupījis strādnieku algām paredzētos 400 rubļus un zelta pulksteni. 1906. gada 30. septembrī piedalījies uzbrukumā Kuzņecova fabrikas kantorim, kur tika nogalināts kasieris Bronislavs Maļkevičs, nāvīgi ievainots kučieris Lakijevs, smagi ievainots kasiera palīgs Reihmanis un nolaupīti 2000 rubļi, kas bija paredzēti algas izmaksai strādniekiem. 1907. gada rudenī Pēterburgā kādā kaujinieku apspriedē ticis apcietināts ar Pētera Feltmaņa vārdu, atsūtīts uz Rīgu. 1908. gada 16. februārī pagaidu karatiesa viņam piesprieda nāves sodu. Pirms tā izpildīšanas Pidrihsons nesekmīgi mēģināja noindēties. Nāves sods izpildīts 1908. gada 20. februārī.

Atmiņas publicēšanai sagatavojusi un komentējusi
Līga Lapa